İmgelem | Sayı: 19 | Mayıs 2026 | 261-289
Doi: 10.53791/imgelem.1910879
Araştırma Makalesi/Research Article

Çocuksuzluğa "*Gönüllü*" Olmak: Damgalanma ve Baş Etme Stratejileri*

Meryem SARIKÖSE**

ÖZ

Bu çalışma, gönüllü çocuksuzluk deneyiminin toplumsal damgalama pratiklerini ve bu damgalara karşı geliştirilen baş etme taktiklerini açığa çıkarmayı hedeflemektedir. Nitel araştırma desenlerinden biri olan gömülü teori deseniyle kurgulanan çalışmada, amaçlı ve kartopu örnekleme tekniğiyle bir arada ulaşılan yirmi dört gönüllü çocuksuz bireyle derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Sahadan elde edilen veriler, sürekli karşılaştırmalı analiz tekniğiyle çözümlenmiş ve analizin nihayetinde temaların ilişkisel olarak ortaklaştığı eksen "normatif sapma" olarak belirlenmiştir. Bu sapma pratiği, gönüllü çocuksuzların ebeveynliği bilinçli bir şekilde reddetmelerinin ötesinde, toplumsal normlarla kesintisiz müzakere süreçleri doğrultusunda kendilerini yeniden konumlanmalarına işaret etmiştir. Bulgular, gönüllü çocuksuzluk deneyiminin toplumsal etkileşimler, kimlik inşaları ve ilişkisel stratejiler içerisinde çok katmanlı bir yapıya tekabül ettiğini göstermektedir. Katılımcılar, farklı sosyal bağlamlarda ilişkisel, ahlaki, karaktere yönelik ve toplumsal cinsiyet temelli olmak üzere farklı damga tipleriyle karşılaşmakta ve buna karşılık bazı damgaları kabul ederek bazılarını yeniden anlamlandırarak baş etme stratejileri geliştirmektedirler. Bu doğrultuda damgaları ebeveynlere yöneltebilmekte, kimlik inşası anlatılarını görünür kılabilmekte, alternatif sosyal ağlar inşa etmekte ve toplumsal meşruiyet arayışına yönelebilmektedirler. Neticede açığa çıkan bütünlüklü tablo, gönüllü çocuksuzluğun sabit bir toplumsal konumdan daha ziyade toplumsal etkileşimlerle yeniden şekillenen ilişkisel bir süreç olduğunu göstermektedir. Bu süreç, hem normatif kodların neredeyse bütünüyle reddedildiği hem de geliştirilen stratejilerle bu normlara uyum üreten akışkan bir yerleşikliğe işaret etmiş böylelikle toplumsal damgalar ile damgalara verilen karşılıklı etkileşimin gönüllü çocuksuzluk deneyimini anlamlandıran ana unsur olduğu ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Gönüllü Çocuksuzluk, Aile, Toplumsal Damgalar, Normatif Sapma.

Başvuru / Kabul: 16 Mart 2026 / 17 Mayıs 2026

Atıf: Sarıköse, M. (2026). Çocuksuzluğa "Gönüllü" Olmak: Damgalanma ve Baş Etme Stratejileri, *İmgelem*, 19, 261-289.

Being 'Voluntarily' Childfree: Stigmatization and Coping Strategies

ABSTRACT

This study uncovers social stigmatization practices toward voluntarily childless individuals and their coping tactics. Adopting a qualitative grounded theory design, the research utilizes in-depth interviews with 24 voluntarily childless participants selected through purposive and snowball sampling. Data were analyzed using the constant comparative method, revealing normative deviance as the central axis where themes relationally converge. Beyond a mere conscious refusal of parenthood, this deviance reflects a process where individuals reposition themselves through continuous negotiations with social norms. The findings show that voluntary childlessness constitutes a

*Bu çalışma, Prof. Dr. Mahmut Hakkı Akın danışmanlığında yürütülen "Türkiye'de Gönüllü Çocuksuzluk Deneyimi" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir. Bu çalışmanın verileri, İstanbul Medeniyet Üniversitesi Etik Kurulu'nun 01.10.2024 tarihli ve 2024/8 sayılı karar izniyle elde edilmiştir. / The data for this study were obtained with the permission of the Istanbul Medeniyet University Ethics Committee, decision number 2024/8, dated 01.10.2024.

**Arş. Gör. Dr., İstanbul Gelişim Üniversitesi, İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, İstanbul/Türkiye. E-posta: msarikose@gelisim.edu.tr, ORCID Numarası: 0000-0001-6428-184X, ROR ID: https://ror.org/0188hvh39

multilayered structure within social interactions, identity constructions, and relational strategies. In various social contexts, participants encounter relational, moral, character based, and gendered stigmas. In response, they develop coping strategies by accepting certain labels while reframing others. Consequently, they redirect stigmas toward parents, make identity building narratives visible, construct alternative social networks, or seek social legitimacy. Ultimately, voluntary childlessness emerges as a relational process reshaped by social interactions rather than a fixed social standing. This process points to a fluid settlement involving both the near total rejection of normative codes and adaptation to them through developed strategies. Thus, the reciprocal interaction between social stigmas and coping responses constitutes the primary element defining the voluntary childlessness experience.

Keywords: Voluntary Childlessness, Family, Social Stigma, Normative Deviance.

Received / Accepted: 16 March 2026 / 17 May 2026

Citation: Sarıköse, M. (2026). Being 'Voluntarily' Childfree: Stigmatization and Coping Strategies, *İmgelem*, 19, 261-289.

GİRİŞ

Aile hem toplumsal düzenin temel dayanaklarından biri hem de ilişkilerin örgütlendiği ana bağlam olarak yaşamı kuşatan bir kurumdur. Ancak bu kurum, diğer kurum ve yapılarla etkileşimleri doğrultusunda şekillenmekte, her dönemde farklı anlamlandırmalar eşliğinde yeniden inşa edilmektedir. Özellikle Sanayi Devrimi sonrasında üretim sürecinin evin dışına taşınması, ailenin hem yapısal hem de normatif temellerini sarsmaya başlamıştır. Bu dönüşüm, aile içindeki rol dağılımını ve bu rollere yüklenen anlamları da etkilemiştir. Modernleşme deneyimi, bireyin kendine özgü bir varlık olarak öne çıkmasını kolaylaştırmış, bireysel öznellik inşaları ve inşaya ilişkin talepler daha görünür hale gelmiştir (Giddens, 2010, s. 160). Bu bağlamda, ailenin ne olduğuyla birlikte ne olması gerektiğine dair tanımlar belirsizleşmiş ve sınırları, normları, gelenekleri, ebeveynlik biçimleri geçmişteki açıklığı ve bağlayıcılığı kaybederek daha tartışmalı bir hal almıştır (Beck-Gernsheim, 2012, ss. 17-18). Evlenme ve çocuk sahibi olma oranları giderek düşerken boşanma ve yalnız yaşam tercihleri yaygın bir hale gelmeye başlamıştır (Sayın, 2020, ss. 105-106). Ancak bu durum, ailenin bütünüyle ortadan kalktmasından daha ziyade aileye alternatif olabilecek yeni yaşam biçimlerinin ortaya çıkışına işaret etmiştir. Seçilmiş aileler (*chosen family*), kurgusal akrabalıklar (*fictive kinship*) ve birlikte yaşama (*cohabitation*) gibi biçimler, geleneksel aile tanımlarından ayrışarak kan bağına dayanmaksızın bireylerin birbirlerine roller, değerler, sorumluluk ve duygusal yakınlıklar atfettiği ilişki örüntüleri olarak dikkat çekmektedir (Gubrium ve Buckholdt, 1982). Böylece aile, biyolojik bağların ötesine geçerek ilişkisel sorumluluklar, ortak yaşam deneyimleri ve anlam üretimi etrafında yeniden kurgulanan bir toplumsal yapı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Demografik göstergeler, Türkiye'de aile yapısının ve nüfus dinamiklerinin önceki dönemlere göre farklı bir seyirde ilerlediğini göstermektedir. TÜİK verilerinde toplam doğurganlık hızının 2001'de 2,38 iken 2024'te 1,48'e gerilemesi (TÜİK, 2025) ve evlilik yaşlarının yükselmesi ile hane halkı büyüklüğünün küçülmesi (TÜİK, 2024), aile biçimlerinin

daha küçük ve daha geç kurulan yapılara doğru kaydığına işaret etmektedir. Batı ülkelerinde gözlenen benzer eğilimler -özellikle doğurganlık oranlarındaki düşüş ve evlilik pratiklerindeki değişim- raporlanmakta; aile, kurumsal olarak değişmelerle deneyimlenmektedir (Eurostat, 2025; OECD, 2024). Bu veriler, aile ve ebeveynlik etrafındaki toplumsal tartışmaların birçok ülkede dönüşmekte olduğunu gösteren daha geniş bir bağlam sunmaktadır. Gönüllü çocuksuzluk ise bu dönüşümün içinde yer almakla birlikte aileye dair güncel tartışmaların yürütüldüğü toplumsal çerçevenin bir unsuru olarak değerlendirilebilecek bir olgu olarak görünür hâle gelmektedir.

Modern toplumlarda, yaşam döngüleri kişisel tercihlerin yanı sıra toplumsal beklentiler, normlar ve müzakereler etrafında örgütlenmektedir. Bu bağlamda, bir ailenin içerisinde yer almak, yeni bir aile inşa etmek, çalışma yaşamına katılmak, çocuk sahibi olmak gibi pratikler bireye adeta birer yaşam reçetesi niteliğinde belirli bir kronolojik sırayla sunulmaktadır. Kronolojinin ertelenmesi, reddedilmesi ya da bilinçli bir şekilde pratiğe dökülmemesi ise bahsi geçen pratiklerin ve kişilerin toplumsal anlamlandırmalarını görünür hale getirmektedir. Özellikle çocuk sahibi olmama tercihi, normatif beklenti duraklarının dışında konumlanmaya böylelikle evlilik, yetişkinlik, aile, aidiyet gibi alanlarla iç içe geçmiş toplumsal anlatıları ters yüz etmeyi mümkün kılmaya işaret etmektedir. Bu yönüyle çocuk sahibi olmama tercihi, ebeveynlik reddinin ötesinde normatif yapılar, anlatılar, yaşam biçimleriyle aralarına ördükleri mesafeleri görünür hale getirmektedir.

Gönüllü çocuksuzluk olgusu (*voluntarily childless*), çocuktan bağımsız (*childfree*), tercihen çocuksuz (*childless by choice*), kasıtlı olarak çocuksuz (*intentionally childless*) gibi çeşitli kavramlarla tanımlanmasına rağmen kavramın tanımlanmasında görece bir fikir birliğinden söz etmek mümkündür. Buna göre gönüllü çocuksuzluk, biyolojik olarak bir çocuk sahibi olmaya dair bir engel bulunmamasına karşın bireyin bilinçli bir tercihte bulunarak ebeveynliği reddetmesi anlamına gelmektedir (Park, 2002; Gillespie, 2003). Kavram, özellikle 1980'lerden itibaren doğurganlık oranlarındaki düşüş ve demografik dönüşümler merkezinde ele alınarak gönüllü çocuksuzların genellikle yüksek eğitim düzeylerini, ekonomik ve kültürel sermaye sahipliklerini açığa çıkartmıştır (Heller vd., 1986; Ramu, 1987). Bunu izleyen çalışmalar ise çocuk sahibi olmama kararının temel nedenlerine romantik ilişkilerin niteliğini, geçmiş aile deneyimlerini ve yaşam doyumu gibi unsurların da belirleyici rol oynadığını ortaya koymuştur (Keizer vd., 2010; Jalovaara ve Fasang, 2017). Toplumsal cinsiyet açısından bakıldığında, kadınlar için genellikle kariyer hedeflerinin, özerklik taleplerinin, romantik ilişkileri koruyabilmenin ve annelik kimliğiyle özdeşleşmekten kaçınma öne çıkarken

erkeklerde ise ekonomik sorumlulukların ve mevcut yaşam standartlarını sürdürme kaygısının daha belirgin olduğu görünmektedir (Gillespie, 2001; Majumdar, 2004). Öte yandan ebeveynliği destekleyen sosyal politikalar ve dini inanç düzeyi, kararın ardındaki bağlamsal etkenlere işaret etmekle birlikte seküler eğilimlerin baskın olduğu toplumlarda gönüllü çocuksuzluk daha yaygın tercih edilmektedir (Merz ve Liefbroer, 2012; Peterson ve Engwall, 2019).

Türkiye'de gönüllü çocuksuzluk üzerine yapılan güncel araştırmalar, bu kararın bireysel bir tercihin ötesinde, toplumsal normlar ve politik söylemlerle şekillenen karmaşık bir alana işaret ettiğini göstermektedir. Bu çalışmalar, bireylerin çocuk sahibi olmama kararı alırken özellikle çevrelerinden gelen bencillik algısı ve ileride pişman olma korkusu gibi yoğun kalıpyargılarla kuşatıldığını ortaya koymaktadır (Sakman, 2021). Benzer şekilde ebeveynlik ideolojisi ile gönüllü çocuksuzluk arasındaki gerilim, eğitimli ve kentli bireylerin modernleşme sancıları ile aileci politikaların yarattığı baskı mekanizmalarının kesişimi olarak okunmaktadır (Eke, 2022, ss. 125-127). Nitekim yükseköğrenim gençliği arasında dahi aile ve evlilik kurumuna geleneksel anlamlar yükleme, toplumsal cinsiyet rollerini onaylama eğiliminin sürdürülmesi, söz konusu ebeveynlik ideolojilerinin normatif etkisini koruduğunu göstermektedir (Baş ve Cengiz, 2018). Bu süreçte bazı kadınların biyolojik anneliği reddetmelerine rağmen sosyal çevrelerindeki bakım emeğine ortak olarak kendilerini "sosyal anne" şeklinde konumlandırmaya çalışmaları, toplumsal kabul görme çabasının uzantısı olarak değerlendirilmektedir (Salman Yıkmış, 2018). Bu uzantı ise toplumsal etkileşimlerde bireyin gerçek kimliği ile kendisinden beklenen roller arasındaki mesafeden doğan damgalanma süreci üzerinden anlam kazanmaktadır. Kamusal alanda damga, bireyin sunduğu imajın toplumun genel geçer kabulleriyle farklılaştığı noktalarda belirginleşen ve ilişkisel bağları yeniden şekillendiren bir unsurdur (Goffman, 2014, ss. 45-48). Gönüllü çocuksuzluk özelinde çocuk sahibi olmama tercihi, sadece bireysel bir hayat planı olmaktan öte geleneksel ebeveynlik rotasından bir uzaklaşmaya karşılık gelmekte ve beraberinde çeşitli sosyal etiketlemeleri getirmektedir. Dolayısıyla damgalanma, çocuksuz bireylerin hayatını çevreleyen ve onları yeni kimlik kurguları oluşturmaya yönelten temel bir zemin olarak öne çıkmaktadır.

Tüm bu bulgular birlikte değerlendirildiğinde gönüllü çocuksuzluğun tek bir nedene ya da homojen bir deneyime indirgenemeyeceği anlaşılmaktadır. Aksine bu tercih sınıfsal konum, toplumsal cinsiyet, romantik ilişkilerin rotası, dini inançlar ve kültürel bağlam etrafında örülen çok katmanlı bir alan olarak ele alınmalıdır. Gömülü teori deseniyle kurgulanan bu çalışmada Haziran 2024 ile Mayıs 2025 tarihleri arasında 24 gönüllü çocuksuz bireyle derinlemesine

görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu saha çalışmasından hareketle bireylerin gündelik yaşamlarında karşılaştıkları etiketleri nasıl anlamlandırdıkları ve hangi ilişkisel taktiklerle dönüştürdükleri toplumsal damgalar ile baş etme stratejileri temaları altında sunulmaktadır. Böylelikle çalışma gönüllü çocuksuzluğu durağan bir kimlik kategorisi yerine toplumsal etkileşimler içerisinde sürekli yeniden üretilen ve üzerine müzakere edilen ilişkisel bir süreç olarak tartışmaya açmaktadır.

Gönüllü Çocuksuzluk ve Damgalanma

Gönüllü çocuksuzluk, bireysel tercihlerin ötesine geçerek güçlü toplumsal normlarla harmanlanan çok katmanlı bir yapı sergilemektedir. Bu açıdan yeni bir aile kurmak, çocuk sahibi olmak ya da olmamak gibi kararlar özel alana ait bir tercihle sınırlandırılamamakta aynı zamanda makbul kabul edilen birey inşasına kapı aralamaktadır. Nitekim toplumsal damgalar, kişinin taşıdığı özellikler nedeniyle "normallikten" çıkarılarak "sapkın" etiketine sürüklenmesi ve toplumsal kabullerinin, itibarın risk altına girmesiyle sonuçlanan ilişkisel bir sürece tekabül etmektedir (Goffman, 2014, ss. 13-14). Bu çerçevede çocuksuz yaşam biçimleri, bireyi "olgun", "tam" veya "sorumlu" kategorisinin dışına itebilen bir kimlik işaretleyicisine dönüşebilmektedir. Miall (1986), istemsiz çocuksuzların (involuntary childlessness) dahi çocuksuzluklarının kimliklerinden ayrıştırılamayan bir eksikliğe ve toplumsal konumlarını sarsan engellere dönüştüğünü vurgulamaktadır. Biyolojik gerekçelerle çocuk sahibi olamayan bireylerin toplumsal damgalar ve itibar kayıplarıyla karşılaştığı bu bağlamda, yalnızca tercihen çocuk sahibi olmayan gönüllü çocuksuzların damgalarla karşılaşması kaçınılmaz hale gelmektedir (Callan, 1983; Hird ve Abshoff, 2000).

Gönüllü çocuksuzluk kararı, alternatif bir yaşam kurgusundan daha ziyade aileye ilişkin beklentileri suya düşüren, soyun devamlılığını kesintiye uğratan ve ebeveynlik ideallerine uymayan bir tutum olarak anlamlandırılmaktadır. Dolayısıyla yaşları ilerledikçe çocuğa dair fikirlerinin değişeceği, kararlarından ötürü pişman olacakları varsayımlarıyla karşılaşmaktadır. Bu varsayımlar gündelik yaşam içerisinde bencillik, olgunlaşmamışlık, sorumsuzluk, yarım kadınlık ve eksik erkeklik gibi etiketlerle sürdürülmektedir (Kelly, 2009; Park, 2002). Öte yandan söz konusu etiketler, çoğu zaman örtük biçimde yürütülerek ima etme, yok sayma, nasihat verme gibi gündelik pratiklerle işlevselleştirilerek rutin yaşam döngülerinden sapma olarak yeniden üretilmektedir (Riessman, 2000).

Gönüllü çocuksuzlar söz konusu toplumsal damgalara karşı baş etme stratejileri geliştirmektedir. Bu stratejilerden ilki, sosyal ilişkilerin yeniden organizasyonu olarak

karşımıza çıkmaktadır. Kararın ardından özenli bir sosyal sermaye inşa etmekte, karar yalnızca güven bağı kurulan kişilerle paylaşılmakta ve damgalara maruz kalınacağı öngörülen sosyal alanlardan geri çekilmektedirler (Miall, 1986). Öyle ki bu sosyal sermayeler kısmen kolektif bir deneyime dönüşebilmekte, gönüllü çocuksuzlar bir araya gelerek kendilerini özellikle ebeveynlerden "daha özgür" ve "daha bilinçli" bir grup biçiminde yeniden tanımlayarak Bicharavo vd. (2015) kavramsallaştırmasıyla bir çeşit hayali elitleri kurgulamaktadır. Böylece olası damgaları savuşturmakta, itibar zedelenmesi yaşayacakları sosyal ilişkilerden kaçınmaktadırlar.

Stratejilerden bir diğeri ise çocuksuz yaşam kararının rasyonelleştirilmesi ve meşrulaştırılması çabasına uzanmaktadır. Ekonomik koşullar, iş güvencesizliği, kent problemleri, kariyer hedefleri, bakım emeğinin yoğunluğu gibi gerekçeleri öne sürerek kararlarını öncesinde hesaplanmış bir tercih biçiminde toplumsal sahnelerde sergilemektedirler (Kelly, 2009). Dolayısıyla bencil, sorumsuz etiketlerini tersine çevirme bir baş etme stratejisi olarak görünür hale gelmektedir. Öte yandan gönüllü çocuksuzlar, sosyal ebeveynlik yoluyla alternatif roller ve kimliklere bürünerek kendilerini yeniden konumlandırmaktadır. Teyzelik, amcalık gibi akrabalık ilişkileri ya da evcil hayvan sahipliği alternatif bakım verme yolu olarak görünür kılınmakta böylece geleneksel ebeveynliğe itirazları görünür hale gelmektedir (Riessman, 2000). Diğer bir ifadeyle, toplumsal damgalar aracılığıyla gönüllülerin kararlarını yeniden gözden geçirmeye davet edilmekte bu nedenle farklı baş etme stratejileri izlenmektedir. Bu çalışma da gönüllü çocuksuzluk deneyimi ve bu deneyimi anlamlandırma biçimini açığa çıkartmayı amaçlamaktadır.

Araştırmanın Yöntemi

Araştırmanın Tasarımı

Bu araştırma, derinlemesine bilgi edinebilmek amacıyla nitel araştırma yöntemi üzerinden kurgulanmıştır. Nitel araştırmaların olguları sosyal olanın bilgi, deneyim ve anlatılarını temel alarak (Kümbetoğlu, 2015, s. 38), bu olguları doğal bağlamları içerisinde tanımlamaya, anlamlandırmaya ve yorumlamaya olanak tanıması (Merriam, 2018, s. 13) bu yöntemsel tercihte belirleyici olmuştur. Bu bağlamda, gönüllü çocuksuz bireylerin, toplumsal damgalanma ve bu damgalanmayla baş etme stratejilerinin nasıl şekillendiği araştırmanın temel problemidir. Söz konusu temel problemden yola çıkarak şu sorulara yanıt aranmıştır:

1. Gönüllü çocuksuzluk kararı, toplumsal normlar içerisinde nasıl bir anlam dünyasına yerleşmektedir?
2. Toplumsal etkileşim süreçlerinde gönüllü çocuksuzlara yönelik ne tür damgalama pratikleri üretilmekte ve bu durum bireyin ilişkisellik ağlarını nasıl şekillendirmektedir?
3. Gönüllü çocuksuzlar karşılaştıkları damgalara karşı hangi baş etme stratejilerini üretmektedir?

Araştırma, gömülü teori deseniyle kurgulanmıştır. Gömülü teori, verinin kendisinden yola çıkarak kuramlara ya da kavramlara ulaşmayı hedefi doğrultusunda sistematik biçimde toplanan verileri tümevarımsal olarak anlamlandırma aracılığıyla kuramsal çerçevelere varılan desendir (Strauss ve Corbin, 1998, s. 12). Bu teori, mutlak bir gerçekliği elde etme çabasından daha ziyade verileri anlamlandırma, anlamı açığa çıkarma peşindedir (Charmaz, 2000, s. 526). Böylece sahadan elde edilen bilgiyle araştırmacı arasındaki kaçınılmaz ilişki pekişmekte, söz konusu bilgi ve araştırmacının ilişkisi karşılıklı etkileşimin sürekliliğine yaslanmaktadır (Glaser ve Strauss, 2006, s. 110). Gömülü teorinin bu çalışmada tercih edilmesinin temel nedeni, gönüllü çocuksuzluk olgusunun henüz üzerinde teorik bir uzlaşı sağlanmamış, kuramsal boşluklar barındıran bir alan olmasıdır. Mevcut literatürün sunduğu kavramsal sınırlarla yetinmek yerine bu tercihin özgün toplumsal kodlar içindeki anlamını bizzat aktörlerin kendi anlatıları üzerinden inşa etme gerekliliği, araştırmayı bu desene yöneltmiştir. Bu doğrultuda gönüllü çocuksuzluk olgusu, aileye ilişkin deneyimler, toplumsal cinsiyet rolleri, sermaye türleri, normatif beklentilerle iç içe örülen ve verinin içinden takip edilmesi gereken bir süreç olarak ele alınmıştır.

Yarı yapılandırılmış görüşme soruları bu anlayışa paralel biçimde, kararın nasıl alındığını, toplumsal anlam ağları içerisinde nasıl sürdürüldüğünü açığa çıkartmak üzere kurgulanmış böylelikle sahadan elde edilecek yeni eğilimlere imkân tanınmıştır. Söz konusu sorular gömülü teori desenine uygun biçimde literatürden yola çıkmak yerine araştırma sorularından hareketle oluşturulmuştur. Bu doğrultuda sorular karar süreci ve anlam inşası, toplumsal etkileşimler ve damgalanma pratikleri, baş etme stratejileri olarak üç ana başlık altında yöneltilmiştir. Öte yandan görüşmecilerin kendi kavram ve vurgu noktaları merkeze alınmış, bu anlam dünyası direkt olarak görüşmecilerin bakış açısından anlamlandırılmaya çalışılmıştır. Böylelikle gömülü teori, araştırma sorularının belirlenmesi ve saha öncesi

izlenecek yolda belirleyici rol oynayarak gönüllü çocuksuzluğun verinin içerisinden takip edilmesine olanak sağlayan bir zemin sunmuştur.

Araştırmanın Çalışma Grubu

Araştırmada amaçlı örnekleme yöntemiyle katılımcılara ulaşılmıştır. Aynı zamanda katılımcılardan çalışmaya katkı sağlayabileceklerini düşündükleri sosyal çevrelerine iletmeleri talep edilmiş böylece kartopu örnekleme yönteminden de yararlanılmıştır. Amaçlı örnekleme yönteminin temel sebebi, gönüllü çocuksuzluk kararının bilinçli bir tercihe yaslanmasından kaynaklanmaktadır.

Araştırmacının sahaya girmesini kolaylaştıran bu yöntem aracılığıyla başlangıçta üç anahtar kişi belirlenmiş, çalışmaya anahtar kişiler de dahil edilmiştir. Bu anahtar kişiler, benzer toplumsal ağlar içerisindeki gönüllü çocuksuzlara ulaşmayı sağlamıştır. Öte yandan çalışma grubunun seçilmesinde belirleyici unsurlar bulunmaktadır. Çocuksuzluk kararının dışsal koşullardan bağımsız olarak alınmış ve gelecek yaşam projeksiyonlarının bu bağımsız karar üzerine inşa edilmiş olması önemli görülmüştür. Bu bağlamda, katılımcılarla görüşme öncesinde ön görüşmeler gerçekleştirilmiş, üç katılımcının hem kararın alınması hem de sürdürme pratiklerinin dışsal koşullarla ilişkilenmesi üzerine çalışmaya dahil edilmeyeceği bilgisi iletilmiştir. Bu nedenle dahil edilen katılımcıların gönüllü çocuksuzluk kararını bilinçli bir şekilde aldıkları ve sürdürdükleri söylenebilmektedir.

Çalışma grubunun çeşitlilik yelpazesini genişletebilmek amacıyla farklı yaşlarda, meslek gruplarında, ekonomik ve medeni durumlarında, hane düzeninde konumlanan katılımcılara yer verilmiştir. En düşük eğitim seviyesine sahip katılımcı lise mezunu olmakla birlikte genel değerlendirmede eğitim seviyesinin yüksek olduğu görülmektedir. Bir başka yönden kararın küçük yaşlarda alınmış olması önemli bir etken olarak görüldüğünden, çalışma yaşamına katılmış ancak yaş itibarıyla görece küçük katılımcılar da dahil edilmiştir. Katılımcıların diğer sosyodemografik özellikleri **Tablo-1**'de sunulmuştur.

Tablo: 1.Katılımcıların Sosyodemografik Özellikleri

Kod	Cinsiyet	Yaş	Meslek	Eğitim Durumu	Ekonomik Durum	Medeni Durum	Hane Düzeni
K1	Erkek	26	Akademisyen	Yüksek Lisans	Üst-Orta	Bekar	Yalnız
K2	Erkek	34	Akademisyen	Doktora	Alt-Orta	Evli- 4 yıl	Partnerle
K3	Erkek	34	Akademisyen	Doktora	Üst	Evli- 3 yıl	Partnerle
K4	Kadın	28	E-Ticaret Uzmanı	Lisans	Alt	Evli-5 yıl	Partnerle
K5	Kadın	27	Müşteri Temsilcisi	Yüksek Lisans	Üst	Evli- 2 yıl	Partnerle

K6	Kadın	40	Yönetici Asistanı	Doktora	Üst	Bekar	Yalnız
K7	Kadın	34	Aşçı	Lisans	Alt-Orta	Evli- 3 yıl	Partnerle
K8	Kadın	46	Direktör	Lisans	Üst	Evli-2 yıl	Partnerle
K9	Kadın	43	Aile ve İş Danışmanı	Yüksek Lisans	Orta	Bekar	Yalnız
K10	Kadın	30	Akademisyen	Doktora	Üst	Evli	Partnerle
K11	Erkek	24	Avukat	Lisans	Üst	Bekar	Arkadaşla
K12	Kadın	30	Öğretmen	Lisans	Alt	Bekar	Arkadaşla
K13	Erkek	34	Satış Yöneticisi	Lisans	Alt	Bekar	Arkadaşla
K14	Kadın	32	Akademisyen	Doktora	Üst-Orta	Evli-4 yıl	Partnerle
K15	Kadın	36	Bilgisayar Mühendisi	Lisans	Üst	Bekar	Yalnız
K16	Kadın	23	Hemşire	Lisans	Alt	Bekar	Arkadaşla
K17	Erkek	51	İhracat Uzmanı	Lisans	Üst	Evli- 16 Yıl	Partnerle
K18	Kadın	32	Klinik Psikolog	Yüksek Lisans	Alt-Orta	Bekar	Aileyle
K19	Erkek	54	Çiftçi	Lise	Alt	Evli- 28 Yıl	Partnerle
K20	Erkek	33	Akademisyen	Doktora	Orta	Evli-5 Yıl	Partnerle
K21	Kadın	41	Dijital İçerik Üreticisi	Lisans	Alt-Orta	Evli-11 Yıl	Partnerle
K22	Kadın	57	Ev Kadını	Lise	Alt	Evli- 34 Yıl	Partnerle
K23	Erkek	48	Diş Hekimi	Lisans	Üst	Bekar	Yalnız
K24	Erkek	36	Müşteri Temsilcisi	Yüksek Lisans	Alt-Orta	Bekar	Yalnız

Araştırmanın Veri Toplama ve Analiz Süreci

Çalışmada, gömülü teori desenine uygun olarak birincil veri toplama aracı olarak derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Çocuk sahibi olmama kararının gündelik ilişkiler, benlik inşası ve yaşam öyküleriyle kurulma biçimini anlamlandırabilmek amacıyla görüşmecilerin kendi anlatılarını kurabilecekleri esnek görüşme ortamları sağlanmıştır. Bu görüşmeler Haziran 2024-Mayıs 2025 tarihleri arasında, görüşmecilerin tercihine bağlı olarak yüz yüze ve online platformlar aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler ortalama 1 saat sürmekle birlikte en uzun görüşme 1 saat 23 dakika, en kısa görüşme ise 53 dakikadır. Görüşmeci onamıyla alınan ses kayıtları, saha süreciyle eşzamanlı olarak deşifre edilmiş ve her deşifrenin ardından metinlerin ilk okumaları gerçekleştirilmiştir. Bu ilk okumalar aracılığıyla gönüllü çocuksuzluk kararının hangi bağlamlarda ele alındığına, bağlamın nasıl çerçevelendiğine dair hatırlatıcı notlar tutulmuştur. Elde edilen bulgular, MAXQDA 24 programına aktarılmış, analiz süreci program üzerinden yürütülmüştür.

Kodlama süreci Charmaz'ın (2000) yapılandırmacı gömülü teori yaklaşımına uygun olarak çok aşamalı biçimde kurgulanmıştır. İlk aşamada deşifreler satır satır okunarak açık kodlama süreci yürütülmüştür. Bu aşamada genellikle doğrudan alıntılardan üretilmiş kodlar tercih edilmiş ve mümkün olduğunca görüşmecilerin seslerinin duyulmasına özen gösterilmiştir. İkinci aşamada açığa çıkan açık kodlar birbirleriyle sürekli karşılaştırılarak eksenel kodlama yoluyla üst düzey kodlara dönüştürülmüştür. Analiz sürecinin merkezinde yer alan bu sürekli karşılaştırma tekniği sayesinde her yeni veri bir öncekiyle sistematik olarak

kıyaslanmış ve kavramlar arasındaki sınırlar netleşmiştir. Benzer kodlar bir araya getirilerek kod kümeleri oluşturulmuş ve birbirlerini tamamlayan daha geniş kategoriler altında toplanmıştır. Bu yöntem verilerin sadece tasnif edilmesini değil aynı zamanda damgalar ve stratejiler arasındaki ilişkisel bağların kurulmasını da mümkün kılmıştır. Bu çerçevede toplumsal damgalar teması altında ahlaki, ilişkisel, toplumsal cinsiyet temelli ve karaktere yönelik damgalar belirlenmiştir. Baş etme stratejileri teması altında ise damgaları yeniden anlamlandırma ve ebeveynlere yöneltme, kimlik inşası anlatıları, alternatif sosyal ağlar kurma, toplumsal meşruiyet arayışları kategorileri oluşturulmuştur. Sürekli karşılaştırmalı analiz süreci 24. görüşme sonunda mevcut kategorilerin doygunluğa ulaştığını ve yeni verilerin kurulan modele farklı bir boyut katmadığını kanıtlamıştır. Nihayetinde oluşturulan ana tema ve buna bağlı kategoriler arasındaki kesişim noktaları belirlenerek yeniden gözden geçirilmiştir. Analiz sürecinin tamamında birbirinden bağımsız üç ayrı uzman görüşüne başvurulmuş böylelikle araştırmanın şeffaflık, geçerlik ve güvenilirliği artırılmaya çalışılmıştır. Bulgular ise belirlenen bu iki ana tema üzerinden sunulmuştur.

Analiz sürecinin sonunda ulaşılan normatif sapma çekirdek kodu, araştırmanın tüm temalarını ilişkisel bir düzlemde birleştiren merkezi açıklama modelini oluşturmaktadır. Bu kavram, gönüllü çocuksuzluk deneyiminin bireysel bir eylem olmanın ötesinde, hakim toplumsal normlarla girilen sürekli bir müzakere ve bu normlardan farklılaşma süreci olduğunu ortaya koymaktadır. Dolayısıyla çalışma, veriden hareketle ulaşılan bu çekirdek kategori aracılığıyla gönüllü çocuksuzluğu açıklayan alana özgü bir kavramsallaştırma sunarak gömülü teori deseninin öngördüğü kuramsal çerçeveye erişmektedir.

Bulgular

Gönüllü Çocuksuzluğun Toplumsal Damgaları

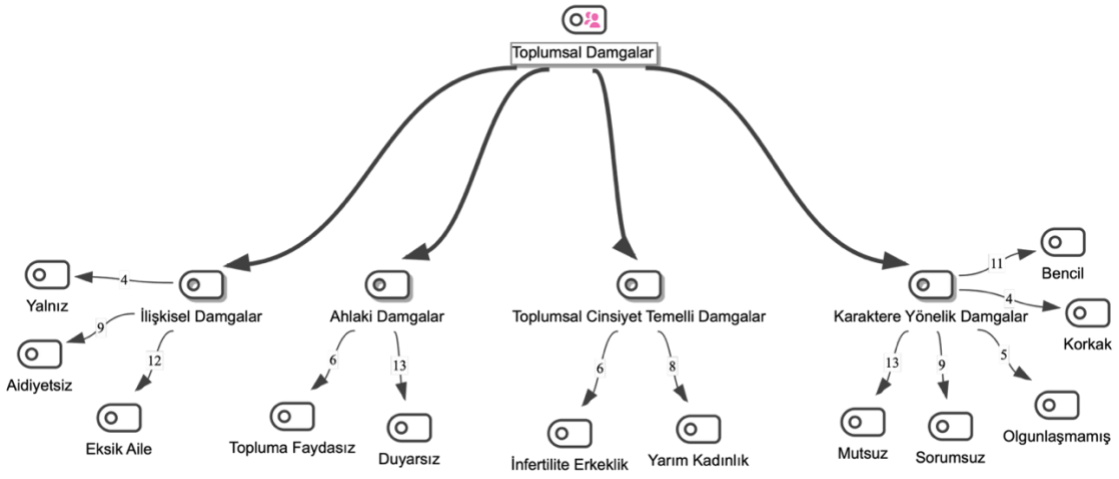
Çalışmanın bulguları, çocuksuz bir yaşam tercihinin hem bireysel hem de toplumsal düzlemde kurulan, bu iki alanın iç içe geçtiği bir deneyim alanına tekabül ettiğini göstermektedir. Toplum nezdinde çocuksuz bir yaşam kararı almak ve sürdürmek ile ebeveyn olmak arasındaki ayrımlar, gönüllü çocuksuzlara göre gittikçe daha derin yarıklara sebep olmaktadır. Ebeveyn olmak bir çocuğun bakım emeğini üstlenmenin ötesine geçerek bireyin ekonomik, fiziksel, duygusal ve sosyal sorumluluklarını yeniden organize etmesine dolayısıyla kimliği ve gündelik yaşamı dönüştüren bir eşik olarak konumlandırılmaktadır. Buna karşılık çocuksuzluk kararı, tüm bu unsurları kapının dışına bilinçli bir şekilde iterken, toplumsal alanda bu karar makbul yaşam döngülerinin dışına yerleştirilmektedir. Anlatılarda söz konusu kararın ve çocuksuz bir

yaşamın, toplum tarafından "*geçici*" bir ara evre biçiminde tanımlandığını ifade edilmektedir. Bu ara evre, tamamlanmamış bir yaşam kurgusu olarak okunmakta ve doğru zaman-doğru koşullar sağlandığında doğrudan ortadan kalkacak bir tereddütler dönemi varsayılmaktadır. Bu varsayımın somut karşılığı *K18*'in anlatısında açık biçimde görülmektedir.

> "Sen bir evlen, evli değilsin ya sen ondan. Senin kendi düzenin olsun, koltuğun buzdolabın olsun, bak nasıl isteyeceksin. Buna gerçekten bu cümle yükleniyor. Koltuk ve buzdolabı ne alaka? Sen evlenirsen diyor, o annelik otomatik yüklenecek sana" (K18, Kadın, 32).

K18 kültürel olarak zorunlu kabul edilen sıralı yaşam pratiklerini görünür kılmaktadır: önce evlenilmeli, ardından evin ve yeni ailenin düzeni kurulmalı, ebeveyn olunmalı. Koltuk, buzdolabı gibi gündelik yaşamın sıradan görünen eşyalarının sağlanması normatif beklentileri açığa çıkartmaktadır. Eşyanın tamamlanması, ebeveynliğe geçiş için de "*tamamlanmak*", "*hazır olmak*", "*yetişkinliğe geçiş*" ve "*yerleşik olma*" anlamlarını taşımakta böylece hem ev hem de evlilik, ebeveynliğin otomatik yüklenmesi adına işlevselleştirilmektedir. Bu durum, kültürel düzlemde ebeveynliğin yeniden üretimine işaret etmekle birlikte kararın zaman içerisinde değişeceğini, şayet yeniden düşünülür ve düzen kurulursa, çocuk sahibi olmak isteneceğini kanıtlamaktadır (Beck ve Beck-Gernsheim, 2012; Gillespie, 2001). Böylelikle gönüllü çocuksuzluk kararının, öznelliğin normatif çerçevelere çekilerek yeniden kültürel şablonlara çağrıldığı söylenebilmektedir. Aynı zamanda **Şekil-1**'de sunulan ilişkisel damgalardan "*eksik aile*", karaktere yönelik damgalardan ise "*olgunlaşmamış*" etiketlerine işaret etmekte ve toplumsal damgalar örüntüsünün geriye kalanını karşımıza çıkartmaktadır.

Şekil: 1. Toplumsal Damgalar

Toplumsal damgalar teması ilişkisel, ahlaki, toplumsal cinsiyet temelli ve karaktere yönelik damgalar olarak dört ana kategori altında toplanmıştır. Bu kategoriler, gönüllü

çocuksuzların toplum tarafından konumlandırılma biçimlerini görünür kılmaktadır. Fakat en temelde her bir damga kategorisi, yetişkinlik, aile inşa etme ve ebeveynlik beklentilerinin farklı bir katmanına temas etmektedir. Zira damga, toplumla kurulan ilişkisel beklentilerin bizatihi kendisinden açığa çıkmaktadır (Goffman, 2014, ss. 13-16). Bu bağlamda, ilişkisel damgalar kategorisindeki *yalnız*, *aidiyetsiz* ve *eksik aile* kodları bireyin toplumsal konumunun aileyle belirlenebildiğini ve çocuksuzluk kararının bu konumu belirsizleştirdiğini işaret etmektedir.

> "Çocuk olmadığında eninde sonunda soyutlanmış hissediyorsunuz. Yani işte bayramlarda kalabalık sofradan, aile etkinliklerinden, yaşlanınca onlara bakabilecek birinden direkt siz mahrum etmişsiniz gibi davranmaya başlıyorlar. İleride kapını çalan kimse olmayacak diyorlar, çocuk olsaydı birbirimize bağlı kalabilirdik gibi" (K22, Kadın, 57).

Tıpkı *K22*'nin ifadesinde okunduğu gibi tüm katılımcılar, medeni durumlarından bağımsız olarak gönüllü çocuksuzluğun ilişkisel eksikliklerle okunduğunu ifade etmektedir. Çocuksuzluk tercihleri bir sapma davranışı biçiminde okunmakla birlikte diğerleriyle kurmaları beklenen ilişkiler ve aileyi yeniden üretmemeleri ilişkisellik ağlarından uzakta konumlandırılmalarına neden olmaktadır. Akrabalık örüntülerini, kuşaklar arası bakım ve sorumluluklar bütününü reddetmek, bu bakımdan *toplumsal yalnızlık* anlamını taşımaktadır. Aidiyetin referans noktasını aile olarak kabul eden anlayış, gönüllü çocuksuzların sağlam ve kalıcı toplumsal bağlar kuramayacağı yönünde güçlü beklentiler üretmiştir. Soyun devam ettirilmemesiyle özdeşleştirilen bu durum, bireyin ilişkiselliğini zayıflatacağı ve kaçınılmaz biçimde aidiyetsizlikle sonuçlanacağı varsayımına yaslanmaktadır. Dolayısıyla bir çocuk sahibi olmamak, evlilik söz konusu olsa dahi ilişkisel yalnızlıklar ve kopukluklarla eşleştirilmektedir.

Söz konusu ilişkisel çerçeve, ahlaki damgalarda yeniden görünür hale gelmektedir. Toplum nezdinde çocuk sahibi olmak bireysel bir pratiğin yanı sıra toplumsal sürekliliğin teminatı ve kültürel sermayelerin aktarımı gibi ahlaki metinlerle okunmakta ve bu nedenle gönüllü çocuksuzlar hem duyarsız hem de topluma faydasız etiketiyle ahlaki hesaplaşmaların dışında konumlanmaktadır. Toplum, normatif düzenini koruma refleksiyle kolektif savunma mekanizması olarak ahlaki damgaları üretirken bu üretim, gönüllü çocuksuzların kendilerini düzen bozucular konumuna yerleştirdiklerini göstermektedir.

Karaktere yönelik damgalar ise yetişkinlik ve olgunluğun yaş ya da deneyimin yerine ebeveynliğin ikame edildiğini göstermektedir. Nitekim mutluluk ideolojisine göre, belirli yaşam pratiklerini gerçekleştirmek, "mutlu "ve "tam" kabul edilmenin koşuludur (Ahmed, 2016, ss. 46-50). Ebeveynliğin reddi, bu mutluluk idealinin dışında konumlanmayı, bakım emeğine cesaretsizlikten ötürü karakter kusurları olarak kodlanan korkaklık ve sorumsuzluğu,

en nihayetinde ise toplumsal olarak tanınan yetişkinlik statüsünü tamamlamadığı ön kabulünü beslemektedir. Bu durum, Beck ve Beck-Gernsheim'ın (2012, ss. 22-24), kişisel biyografilerle kurumsal rotalar arasındaki gerilimi yeniden gündeme getirmektedir. Gönüllü çocuksuzluklar, kişisel biyografilerinde ve duygusal sermayelerinde mutsuzluk, korkaklık gibi olumsuz etiketlerle ilişki kurmamakta ancak kurumsal rotalar tercihlerini normatif bir sapma olarak tanımlamaktadır. Öte yandan bu sapma, çoğu zaman kültürel olarak yerleşmiş erkeklik ve kadınlık rollerine yöneltilmektedir. Zira cinsiyetin temel bir bileşeni olarak kabul edilen anneliği/babalığı tercih etmemek, toplumsal cinsiyet rollerinden de sapmaya işaret etmektedir.

> "(…) normal bir erkek değilim ben, tahmin edersiniz ki. Sanki ailemi yok etmişim gibi 'soyunu sürdüremedin' diye söyleniyorlar. Hani bunun bir suç görülmesini anlayamıyorum. Yok bende babalık da, erkeklik de onlara göre yok işte gibi bir yerdeyiz" (K23, Erkek, 48).

> "Ne yaparsan yap, kariyerinin zirvesinde de olsan, dünyayı da gezsen, en mutlu insan da olsan çocuk yoksa o kadınlık sınavından geçemiyorsun. Annem direkt kadın dediğin annedir, anne olmayınca eksiksin diyor yüzüme. Çok da yakın olmadığın bir ortamda çocukla ilgili konuşulunca dışında kalıyorsun, sen o duyguyu anlayamazsın diyorlar. Sanki anne olmayınca kadınlığım yarım kalmış, işte onaylanmamış, asıl meseleyi kaçırmış gibi bir hava var" (K12, Kadın, 30).

Anlatılarda kadınlar, "*yarım kadınlıkla*" erkekler ise "*infertilite erkeklikle*" damgalandıklarını ifade etmektedir. *K23*'ün söyleminde görüldüğü üzere, "normal erkeklik" söylemi özellikle üretkenlik ve soy devamlılığına işaret etmektedir. Connell ve Messerschmid'in (2005), hegemonik erkeklik tartışmalarında altını çizdikleri gibi, erkeklik hiyerarşisinin merkezine toplumsal olarak tanınabilir baba yerleştirilmektedir. Bu doğrultuda gönüllü çocuksuz erkeklerin, erkeklik kurumunun sürekliliğini sekteye uğratan pasif özneler biçiminde etiketlendiği söylenebilmektedir. Benzer bir izlek, kadınlığın annelikle özdeşleştirilmesine yaslanan (Rich, 1976, ss. 23-29) yarım kadınlık damgasında da görülmektedir. Nitekim Türkiye bağlamında yapılan araştırmalar da ev içi alanda ve çocuk bakımında kadınlara atfedilen yüksek sorumlulukların, toplumsal kabul mekanizmalarını doğrudan annelik statüsü üzerinden inşa ettiğini ortaya koymaktadır (Altıparmak ve Yılmaz, 2024). Dolayısıyla gönüllü çocuksuz kadınlar ve erkekler toplumsal cinsiyet rollerini sekteye uğratan özneler konumuna yerleştirilmekte fakat onlar, bu konumları ürettikleri baş etme stratejileriyle yeniden anlamlandırmaktadır.

Toplumsal Damgalarla Baş Etme Stratejileri

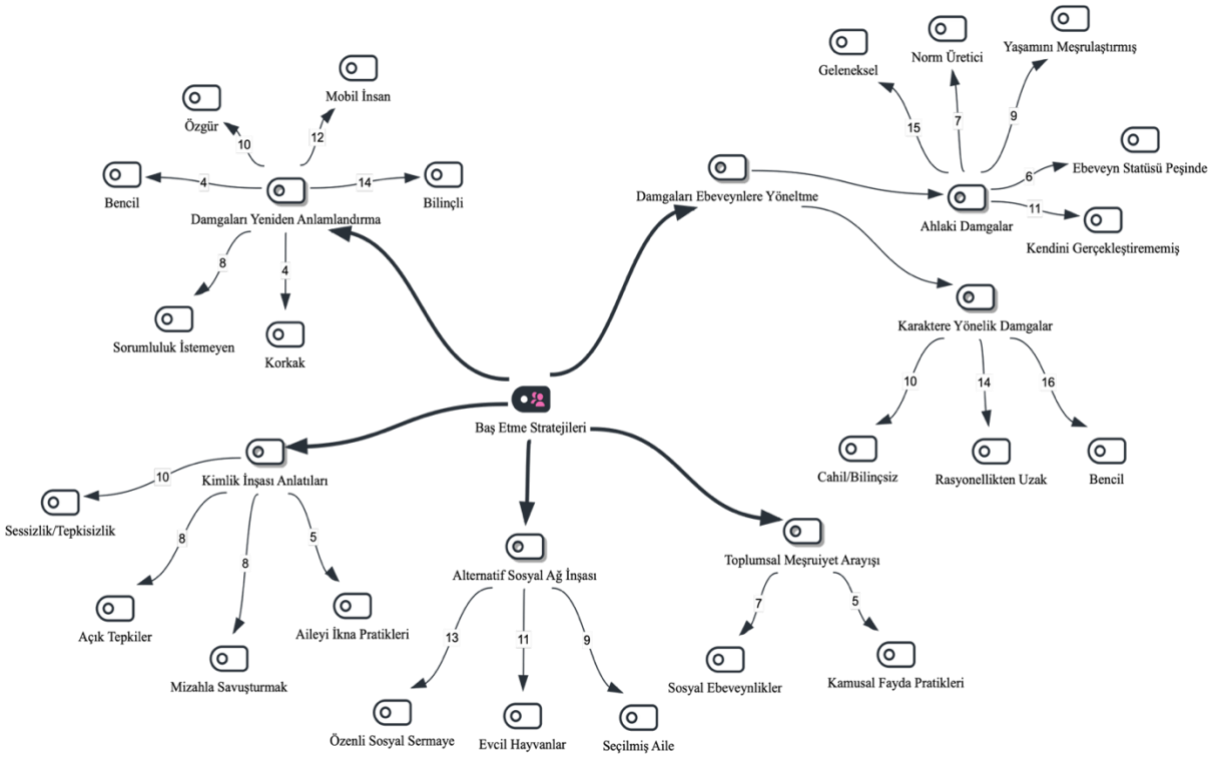
Gönüllü çocuksuzlar karşılaştıkları damgalara karşı **Şekil-2**'de görüleceği üzere, farklı baş etme stratejileri üretmektedir. Bu stratejiler damgaları *yeniden anlamlandırma, ebeveynlere*

yönlendirme, kimlik inşası anlatıları, alternatif sosyal ağ inşaları ve toplumsal meşruiyet arayışı biçiminde beş ana kategoride toplanmıştır. Özellikle korkak, bencil, sorumluluk istemeyen, özgür gibi yeniden anlamlandırma kategorisinin altına yerleştirilen etiketler hem toplumsal damgalarda hem de katılımcıların kendi anlatılarında tekrar eden etiketler olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü gönüllü çocuksuzluk kararının, katılımcılar için kişisel benlik inşaları ve toplumsal algıyla müzakere içerisinde deneyimlenen bir alana tekabül ettiği görülmektedir. Öyle ki, bencil ve korkak etiketi direkt toplumsal damgalar arasında da yer alırken, kendiliğine yöneltildiğinde olumsuz anlamlarından sıyrılmaktadır. Korkaklık, anlatılar boyunca ebeveynliğin kimliklerini zedeleyeceği öngörüsünden hareketle bir kendini tanıma söylemine dönüştürülmektedir. Aynı şekilde bencillik de kendi zamanını, kariyerini, gündelik yaşam pratiklerini, bedensel sınırlarını korumayı içeren etik bir konum olarak yeniden anlamlandırılmaktadır.

> "Bilinçli bir insan olarak çocuk sahibi olmamayı, o sorumluluğu almamayı tercih ettim. Kendi bireysel alanlarıma, kendi özel hayatıma, zamanıma önem veriyorum. Yaşamayı seviyorum. Yani çok zor bir ifade olacak belki ama çocuk sahibi olanlar yaşamayı sevmiyor mu diyebiliriz. O anlamda söylemedim. Sevseler de yaşayamıyorlar zaten. Daha hızlı, daha pratik, daha efektif hareket edebilmek, mobil olabilmeyi seviyorum, istiyorum. Daha pratik yaşamak istiyorum, daha az sorumluluk almak istiyorum" (K17, Erkek, 51).

K17'nin söylemi, toplumsal damgaları yeniden anlamlandırması yönünde ilerleyen bir stratejiyi açığa çıkarmaktadır: Sorumsuz etiketine karşı "sorumluluk istememek", bencillik etiketine karşı zamanını ve bireysel alanını koruma arzusu, mutsuzluk etiketine karşılık özgürlük vurguları ön plana çıkmaktadır. Bu karşı anlatılar, gönüllü çocuksuzların kararlarını öncelikle bilinçli bir tercih olarak sunmalarına ve böylece söz konusu toplumsal damgalarını rasyonel bir zemine taşımalarına olanak tanımaktadır. Bencillik etiketinin kişisel sınırların korunmasıyla ilişkilendirilmesi de bu yeniden anlamlandırma sürecinin bir parçası olarak görülmekte, gönüllü çocuksuzluk bireysel yaşam tarzıyla uyumlu bir tercih hâline gelmektedir. Bu açıdan bakıldığında, toplumsal damgalar reddedilmekten ziyade yaşam öykülerine eklemlenerek farklı anlamlarla yeniden işlenmekte ve bireyler için yeni bir etik konumlanışın dayanakları hâline dönüşmektedir. Aynı zamanda karşı anlatılar aracılığıyla yeniden üretim süreci, farklı bağlamlarda sürece dahil edilen çeşitli baş etme stratejilerinin zeminini görünür hale getirmektedir.

Şekil: 2. Baş Etme Stratejileri

Gönüllü çocuksuzluk deneyimi, toplumsal damgalarla karşılaşma sürecinde bu kez damgaları ebeveynlere yönelterek karşı damgalama pratiğini açığa çıkartmaktadır. Bu karşı damgalama pratiği, savunmacı bir tepkinin yanı sıra gönüllü çocuksuzların kendi toplumsal konumlarına dair eleştirel bir duruş biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Katılımcıların söylemlerinde, ebeveynlik çoğu zaman hiç sorgulanmamış bir normu yerine getirme, toplumsal onay kazanmanın kısa yolu ve yetişkinlik-olgunluk statüsüne erişmenin zorunlu rotası olarak anlamlandırılmaktadır. Bu nedenle karaktere yönelik ve ahlaki damgalar, gönüllü çocuksuzlardan ebeveynlere doğru tersine akarak yeni bir anlamlandırma yolunu takip etmektedir. Ebeveynler; geleneksel normların taşıyıcısı ve yeniden üreticisi, toplumsal uyumun sağlayıcıları, kendi yaşam pratiklerini çocuk üzerinden meşrulaştıran, bireysel gelişim fırsatlarını ertelemiş ya da terk etmiş hatta çoğu zaman rasyonel bir zeminde karar almayan pasif özneler olarak etiketlenmektedir. Bu nedenle karşı damgalama stratejisi, gönüllü çocuksuzların ebeveynlik normlarıyla aralarındaki gerilimi, bu normları yeniden yorumlama ve kendi rotalarını anlamlandırma süreçlerini görünür kılmaktadır.

> "Anne-baba olunca her şey tam sanıyorlar, topluma uyumlu ne bileyim olması gereken bu olduğu için ve hatta hiç düşünmeden. Büyük bir kısmının zaten bilinçsizce ürediği bir gerçek. Bu çocuk ne yer, ne içer, eğitimini karşılayabilecek miyim, geleceğini kurabilecek miyim ya en önemlisi iyi bir insan yetiştirebilecek kadar ben iyi miyim diye

> soran, sorgulayan yok. Daha kendileri iyi bir insan mı, yeterli bir insan mı bilmiyorlar. Böyle kendilerinden bihaber çocuk yapıyorlar sonrası malum" (K4, Kadın, 28).

Karşı damgalama pratiği, Goffman'ın (2014, s. 31) belirttiği üzere, damgaların yönünü değiştirerek normatif beklentileri sorguya açmaktadır. Bu doğrultuda, *K4*'ün ebeveynlere yönelttiği "*bilinçsizlik*", "*hazırlıksızlık*", "*kendini bilmezlik*" etiketleri, kendi kararının üzerine düşünülmüş ve planlanmış bir tercih olduğunun altını çizmekte böylelikle toplumsal damgalarının yükünü ebeveynlere iade etmeye çalışmaktadır.

> "(…) kendilerini kabul ettirebilmek, biraz statü kazanabilmek, yaşlanınca bakımlarını karşılatmak için çocuk yapanlar onlar ama bencil olan bizleriz. Geleceklerine yatırım yapıyorlar akıllarınca" (K24, Erkek, 36).

Benzer izlekte *K24*, yönünü değiştirdiği damgaların ötesinde ebeveynliğin toplumsal meşruiyetini sağlayan gerekçeleri görünür hale getirmektedir. Bu söylemde ebeveynler, toplumsal kabul ve onay elde edebilmek, statü kazanmak, yaşlılık döneminde bakım sağlayabilmek gibi çıkarlarını ön planda tutarak çocuk sahibi olmaktadır. Ancak söylemlerde görüleceği üzere, gönüllülerin esas motivasyonu toplumsal alanlarda, ebeveynlerle eşit ahlaki zeminde değerlendirilmektedir. Öyle ki damgaların yönünü değiştirme stratejisi hem gönüllü çocuksuzluğun damgalardan arındırılması arzusuna hem de ebeveynlerle aralarındaki benzerlikleri sunma gayretine yaslanmaktadır. Örneğin "bencillik" gibi ortak ya da benzer etiketler aracılığıyla, her iki tarafın da benzer damgalarla karşılaşabileceğini ima etmekte böylelikle ebeveynliğe dair normatif çerçeveleri, ortaklıklar inşa ederek yatay bir düzleme taşımaya çalışmaktadırlar.

Baş etme stratejilerinin bir diğer boyutu, kararın ilişkisel bağlamlarla müzakere edilerek kurulan kimlik inşası anlatılarıdır. Gönüllülük kararına ilk itirazların çoğunlukla aile gibi birincil ilişkilerden gelmesi, bireyleri çocuksuz yaşamın rasyonel bir karar olduğuna dair çeşitli söylemsel pratikler geliştirmeye itmektedir. Tepki çevresi genişledikçe bu müzakere süreci, açıklama merkezli çabadan çıkarak kararın meşruiyetini gündelik etkileşimler içerisinde muhafaza etmeye yönelik daha esnek stratejilere dönüşmektedir. Çatışmanın kaçınılmaz hale geldiği bazı durumlarda ise sessizlik" bir geri çekilme biçimi olarak benimsenmekte, gönüllü çocuksuzlar "kader, kısmet" gibi geçiştirici kelimelerle mücadele alanını etkisizleştirmektedir. Bu durum, toplumsal etkileşimlerini sürdürebilmek amacıyla koruyucu stratejilere yöneldiklerini ve riskli söylemsel alanlardan bilinçli olarak kaçındıklarını göstermektedir. Neticede habitus ile mevcut sosyal sermayeleri arasındaki bu çatışmalar, gönüllü çocuksuzların kendilerini onaylayan alternatif sosyal ağlar inşa etmesiyle sonuçlanmaktadır.

> "(…) insanların ne dediklerini ben duymuyorum, umursamıyorum açıkçası. Ya da belki öyle insanları topladım işte etrafıma. Olmuyor mu? Kendimi korumak adına birtakım şeyler geliştirmeyi başarmış olabilirim. Belki de bilinçli yapmış olduğum bir şeydir. Hani beni o anlamda rahatsız etmeyecek insanları etrafıma aldım" (K8, Kadın, 46).

K8'in "*rahatsız etmeyecek insanları etrafıma aldım*" söylemi, sosyal ilişkilerin belirli süzgeçlerden geçirilerek kurulduğunu kanıtlar niteliktedir. Bu süzgeçte çoğunlukla çocuksuzluk kararlarının sorgulanmaması, kararın gerekçelendirilmeye ihtiyaç duyulmaması ve hatta ebeveynliğin bir ideal olmaktan çıkarıldığı alanı tarif etmektedir. Nitekim gönüllüler, risk içeren etkileşimlerden kaçınabilmek adına, kararlarını destekleyebilen koruyucu bir sosyal sermaye inşa etmektedir. Bu bakımdan, sosyal sermayenin savunmacı bir biçimde yeniden işlevlendirildiğini söylemek mümkün hale gelmektedir. Ayrıca sosyal sermayenin özenli organizasyonu beraberinde bakım, yakın ilişkiler ve duygusal emeğe dair pratiklerin ebeveyn-çocuk ilişkisinden çıkarak alternatif pratiklere yönelmeyi içermektedir.

> "Aslında hayatımızda zaten bir çocuğa yer yok baktığınızda, mesele bu. İki küçük yeğenim var, işte sürekli vakit geçiriyoruz. Yeri geldiğinde, işte ablamın işi çıktığında bakıyoruz falan. Çocuk eğer bir ihtiyaçsa yani, onlardan karşılamış oluyoruz. Bir de kedilerimiz var, hakikaten çocuklarımız. Beslemesi, bakması, ilgilenmesi derken en azından bizim için, çocuktan farkları yok. E böyle olunca da neden çocuk isteyelim sorusu bile başkası sormayınca gelmiyor aklımıza" (K20, Erkek, 33).

Katılımcıların büyük bir kısmı ya bir evcil hayvana sahiptir ya da yeğenlerini olası çocuklarının yerine konumlandırmaktadır. Bu iki ilişki biçimi neredeyse istisnasız tüm katılımcıların anlatılarında "*çocuğum gibi*" söylemiyle tekrarlanmakta böylece bakım ve duygusal emeklerini yönlendirdikleri alanlar, kendi belirledikleri sınırlar içerisinde anlamlandırılabilmektedir. Blackstone'un (2023, ss. 202-203) belirttiği üzere, gönüllü çocuksuzların bu tür ilişkiler inşa etmesinin temel sebebi, değiştirilebilir üyeler barındırmasına ve genişleyip küçülebilmesine neticede akışkan ilişkiler kurulabilmesine imkân tanımasıdır. Evcil hayvanlar ve yeğenler aracılığıyla biyolojik ebeveynlikler yerine sosyal ebeveynlik biçimleri ön plana çıkmaktadır. Gönüllü çocuksuzlara göre, bu ebeveynlik biçimi ve seçilmiş aileler görece normatif zorunlu rollerin belirlenmediği yeni bir ilişkisellik üretebilmektedir. Bu sayede toplumsal ilişkilerin kurgusu, bakım verme pratiği, yakınlık ve aidiyet ihtiyacını kapsayan ancak sınırları, gönüllüler tarafından çizilebilecek biçimde organize edilmektedir.

Özenli sosyal sermaye inşası ile seçilmiş ailelerin sağladığı esneklik, bazı katılımcıların toplumsal konumlarını yeniden tanımlayabilmeleri adına çeşitli kamusal fayda pratiklerine yönelmelerini de mümkün kılmaktadır. Örneğin bir kısmı sosyal medya aracılığıyla alternatif aile biçimlerini görünür kılmakta, bir kısmı sokak hayvanlarının korunması için dayanışma

girişimlerine katılmakta, diğer bir kısmı ise çocuk sahibi olmamayı toplumsal ve ekolojik fayda üzerinden değerlendirerek bu tercihi kamusal bir katkı gibi sunmaktadır. Nitekim *K15*, bu durumu hem ekolojik sorumluluk hem de seçilmiş dayanışma pratiği olarak şu şekilde özetlemektedir:

> "Çocuğunun yaşlanınca sana bakacağının garantisini kim verebilir? Kaldı ki bu bencillikten başka bir şey değil. Ben şu an ne yapıyorum mesela? Sokağımdaki hayvanlara bakıyorum, okuttuğum öğrenciler var, her hafta sonumu yeğenlerimle geçiriyorum vesaire. Bas bas iklim krizidir, kıt kaynaklardır konuşulurken neden çocuk yaparsın ya? Dur bir önce birbirimize yetelim diyorum. İlla doğurman gerekmiyor. Zorla hayatıma soktuğum çocuk yerine sırt sırta verdiğin dostların, sevdiklerin yetmeli" (K15, Kadın, 36).

Katılımcının dile getirdiği kamusal fayda odaklı yaşam biçimi ve birbirine yetme vurgusu, gönüllü çocuksuzların mevcut gündelik yaşam pratiklerini yalnızca bugünün bağlamına göre değil, uzun vadeli bir gelecek planlaması olarak kurguladıklarına işaret etmektedir. Büyük çoğunluğu kararlarından pişmanlık duymamakta özellikle görece orta yaş grubundakiler de kararlarının olası sonuçlarını kurdukları sosyal ağlar içerisinde yumuşattıkları görülmektedir. Yaşlılık döneminin kaçınılmazlığı ve yalnızlık olasılıkları hesaba katılmakta, seçilmiş ailelerin bu dönemlerde işlevsel olabileceği öngörülmektedir. Her ne kadar biyolojik akrabalığın sunduğu bakım rejimlerinin yerini tamamen alamadığının altını çizseler de bu stratejiler aracılığıyla potansiyel destek kapasitesi bulunan alternatif bir bakım altyapısı ürettiklerini ifade etmektedirler.

Gönüllü çocuksuzların toplumsal damgalara karşı ürettikleri bu baş etme stratejileri, toplumla kurdukları ilişkilerin sürekli yeniden müzakere edilerek düzenlenen ilişkisellik alanına işaret etmiştir. Bu yeniden konumlanışlar hem normatif beklentileri kabul eden hem de kendi yaşam biçimlerini sürdürebilmeye aracılık eden çift yönlü bir hareket içermektedir. İkna etme pratikleri, sessizlikler, geri çekilme, özenli sosyal sermaye inşası, kamusal fayda pratikleri gibi stratejiler birbirinden bağımsız hamleler gibi görünmelerine karşın, bireyin toplumsal ilişkilerine göre esneyebilen çok katmanlı etkileşim örüntüsünü açığa çıkarmıştır. Bu sayede gönüllü çocuksuzluk hem toplumsal normların karşısında duran hem de toplumsal uyumu yakalamaya çalışan ara konumların üretildiği pratik olarak deneyimlenmektedir. Zira gönüllü çocuksuzlar, toplumsal damgalarla yüzleşirken eşzamanlı biçimde yeniden topluma göre konumlanmakta ve mevcut toplumsal düzenin rollerini tanıyarak bu sınırlar arasında kendilerine yeni roller atfetme, alternatif sosyal sermayeler inşa etme yoluyla yeni alanlar açmaktadır. Böylece toplumsal normlarla öznellik arasındaki gerilim hattını kendi lehlerine yeniden düzenleyen akışkan bir toplumsal konum üretmektedirler.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu çalışma, gönüllü çocuksuzluk deneyimini toplumsal damgalar ve bu damgalara karşı geliştirilen baş etme stratejileri üzerinden anlamlandırarak, gönüllü çocuksuzluğun bireysel bir tercihten daha ziyade çok katmanlı bir toplumsal deneyim biçiminde nasıl kurulduğunu tartışmıştır. Çalışma, nitel araştırma desenlerinden biri olan gömülü teori deseniyle kurgulanmış, amaçlı örnekleme ile seçilen 24 gönüllü çocuksuz bireyle derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Saha verileri toplumsal damgalar teması altında ilişkisel, ahlaki, karaktere yönelik ve toplumsal cinsiyet temelli damgaları açığa çıkarmıştır. Bu damgaları kuşatan bencillik algısı veya pişmanlık beklentisi gibi kalıpyargılar ile ailecilik politikalarının kentli bireyler üzerinde yarattığı gerilimler araştırmada saptanan ahlaki ve normatif boyutları doğrudan desteklemektedir (Sakman, 2021; Eke, 2022, ss. 125-127). Baş etme stratejileri teması altında ise bu damgaları yeniden anlamlandırma, ebeveynlere yönlendirme, kimlik inşası anlatıları, alternatif sosyal ağ inşaları ve toplumsal meşruiyet arayışları alt kategoriler halinde sunulmuştur. Kadın katılımcıların özerklik talebiyle annelik kimliğinden uzaklaşma güdüsü toplumsal cinsiyet temelli konumlanmalar üzerinden somutluk kazanırken sosyal annelik gibi alternatif anlatıların katılımcıların geliştirdiği destekleyici ağ inşalarıyla bütünleştiği görülmektedir (Gillespie, 2003; Salman Yıkmış, 2018). Bu ortaklıklara ek olarak çalışma, ebeveynlik rollerini bizzat sorgulayan karşı damgalama stratejilerini merkeze alması bakımından literatürde özgün bir konuma yerleşmektedir. Baş etme stratejilerindeki bu farklılaşma, çocuksuzluk deneyimini toplumsal normların müzakere edildiği ve rollerin yeniden tanımlandığı bir süreç olarak sunmaktadır.

Gönüllü çocuksuzluk deneyimi, karşılaşılan damgaların ve geliştirilen stratejilerin çeşitliliğine rağmen, normatif sapma çekirdek kodu altında kuramsal bir süreklilik kazanmaktadır. Bu kavramın çekirdek kod olarak belirlenmesi, saha verilerinde somutlaşan damgalanma pratikleri ile bu duruma karşılık üretilen taktikler arasındaki sarsılmaz bağdan ileri gelmektedir. Normatif sapmanın çekirdek kod olarak belirlenmesi, saha verilerinden hareketle somutlaşan damgalanma pratikleri ile bu duruma karşılık üretilen stratejiler arasındaki kuşatıcı bağdan ileri gelmektedir. Bu kavram, gönüllü çocuksuzluk deneyimini sadece bir farklılaşma hali olarak sunmanın ötesine geçerek bu tercihin yerleşik ebeveynlik ideolojisiyle temas ettiği noktada kazandığı toplumsal anlamı temsil etmektedir. Söz konusu çekirdek kod, normatif düzenlemelerin üretim süreçleri ile toplumsal meşruiyet arayışının ve kimlik inşası anlatılarının ortaklaştığı anlamlı bütünlüğü görünür kılmaktadır. Nitekim gönüllü çocuksuzlar, ebeveynlik

biçimleri, aile düzenleri ve toplumsal cinsiyet rolleri gibi kimliklerden uzaklaşarak yerlerine alternatif öznellikler ve sosyal ilişkiler üretmektedir. Bu sayede gönüllü çocuksuzluk, toplumsal normların hangi tarafında konumlanacağına dair sosyal inşa süreciyle deneyimlenmekte ve normatif sapma bu deneyime eşlik eden bir çatı işlevi görmektedir. Bu süreçte normatif kodlar bütünüyle reddedilebilmekte ancak bu reddedişe paralel biçimde mevcut beklentilere uyum sağlamaya yönelik esnek stratejiler de geliştirilebilmektedir.

Gönüllü çocuksuzların normatif çerçeveden uzaklaşarak öznelliklerini kurmaları, çalışmayı doğal olarak ilişkisel sosyolojinin kavramsal alanına taşımaktadır. Emirbayer'in (1997) özneyi durağan bir varlık olarak değil, sürekli etkileşim hâlindeki ilişkisel pratiklerin ürünü olarak kavramsallaştırması, katılımcıların kendilerini konumlandırma biçimleriyle büyük ölçüde örtüşmektedir. Çocuk sahibi olmama yönünde istikrarlı bir tutum geliştirmek, bireyleri toplumsal yapılar ve normatif beklentilerle kurdukları bağları yeniden düşünmeye sevk ederek bu bağların niteliğini koşullara göre değerlendirmeye zorlamaktadır. Katılımcı deneyimleri, bu ilişkilerin sabit olmadığını aksine, sürekli ayarlanan ve yeniden yorumlanan dinamik birer toplumsal konumla süreci olduğunu kanıtlar niteliktedir. Bu nedenle normatif sapma, yalnızca normdan uzaklaşma hâlini ifade etmekten ziyade, bireylerin normla ilişkilerini sürekli gözden geçirdikleri ve konumlarını yeniden tanımladıkları hareketli bir süreci görünür kılmaktadır. Böyle bir hareketlilik, öznelliğin ilişkisel alan içinde yeniden üretildiğini ortaya koyarken, zamanın tek bir doğrultuda yaşanmadığını da göstermektedir. Emirbayer ve Mische'nin (1998) aktörü geçmiş deneyimlerin birikimi, mevcut etkileşimlerin dinamikliği ve geleceğe dair tasarıların kesişiminde ele alan yaklaşımı, gönüllü çocuksuzların anlatılarıyla uyumludur. Netice itibarıyla toplumsal normlar ve aktörler arası söylemlerden beslenen bu etkileşim alanı, gönüllü çocuksuzlara toplumsal sahnedeki pozisyonlarını sürekli olarak müzakere etme ve sağlamlaştırma imkânı sunmaktadır.

Toplumsal düzlemde gönüllü çocuksuzluk, yerleşik ebeveynlik normlarının yoğun biçimde dolaşıma sokulduğu bir bağlamda çeşitli anlamlandırma pratiklerine konu olmaktadır. Bu normatif çerçeve, gönüllü çocuksuzluğu çoğu zaman duygusal, ahlaki, karaktere dayalı ve toplumsal cinsiyet kodlarıyla örülmüş damgalama biçimleri üzerinden tanımlama eğilimindedir. Damgaların niteliği, toplumsal düzenin ebeveynliği merkezileştirme biçimlerinden beslenirken gönüllü çocuksuzluk, bu düzen içindeki konumunun sabit olmaması nedeniyle farklı sosyal sahnelerde yeni anlamlar kazanabilmektedir. Bu bağlam, damgalamayı yalnızca bir toplumsal tepki biçimi olarak değil, normatif yapının işleyişini görünür kılan bir düzenleme mekanizması olarak da ortaya koymaktadır. Böylece gönüllü çocuksuzluk, normun

kendisini yeniden üreten söylemler üzerinden konumlandırılan ve toplumsal beklentilerle kesintisiz temas hâlinde şekillenen bir olgu niteliği taşımaktadır.

Toplumsal damgalara karşı üretilen taktikler, gönüllü çocuksuzluğun toplumsal alanda nasıl sürdürüldüğüne dair belirleyici bir içgörü sunmaktadır. Bu karşılıklar, tek bir biçime indirgenemeyecek ölçüde farklılık göstererek, gönüllülerin konumlarını yeniden değerlendirme, dönüştürme veya yönünü değiştirme gibi farklı taktikler izlediklerini ortaya koymaktadır. Özellikle ebeveynlere yönelen karşı damgalama, yerleşik normların tek taraflı bir konumlandırma üretmediğini aksine, ebeveynlik rollerinin de sorgulanabildiği hatta kimi zaman sorumluluk ve kamusal fayda üzerinden yeniden değerlendirilebildiğini göstermektedir. Bunun yanında, sosyal ilişkilerin yeniden organizasyonu, destekleyici çevrelerin özenle inşa edilmesi ve çeşitli anlatıların toplumsal meşruiyet üretmek amacıyla kullanılması, gönüllü çocuksuzluğun toplumsal sahnede sabit bir kategori olarak değil, farklı bağlamlarda yeniden şekillenen esnek bir konum olarak ortaya çıktığını göstermektedir. Böylece çalışma, gönüllü çocuksuzluğa dair damgalama ve karşı damgalama dinamiklerinin, olgunun toplumsal niteliğini belirleyen temel etkileşim alanlarından biri olduğunu ortaya koymaktadır.

Gelecek araştırmalar açısından gönüllü çocuksuzluğun bireysel gerekçelendirmeleri aşan daha geniş toplumsal ve kültürel bağlamlar içinde ele alınması önem taşımaktadır. Farklı sosyoekonomik konumlarda, çeşitli inanç topluluklarında ve değişen aile yapılanmalarında gönüllü çocuksuzluğun nasıl tanımlandığını inceleyen karşılaştırmalı çalışmalar, olgunun bağlamdan bağlama değişen yönlerini görünür kılabilir. Bu çerçevede dijital mecraların sunduğu etkileşim alanlarının çocuksuzluk deneyiminin temsilini nasıl dönüştürdüğünü ve kolektif bir kimlik üretimine katkıda bulunup bulunmadığını araştırmak, kültürel boyuta ilişkin önemli açılımlar sağlayacaktır. Ayrıca nicel ve nitel yaklaşımları bir araya getiren karma yöntem tasarımları, gönüllü çocuksuzluğun değer dünyası, sembolik konumlanışı ve toplumsal algı ile kurduğu ilişkilerin daha kapsamlı bir şekilde çözümlenmesine imkân sunabilir. Bunun yanı sıra, duygulanımsal süreçlere, bakım rejimleriyle kurulan ilişkilere ve yaşam döngüsü boyunca ortaya çıkan dönüşümlere odaklanan çalışmalar, gönüllü çocuksuzluk deneyiminin zaman içindeki değişkenliğini daha belirgin şekilde ortaya koyacaktır.

EXTENDED ABSTRACT

Family has historically been regarded as one of the most fundamental institutions through which social order, relational structures, and normative expectations are reproduced. In many societies, family formation and parenthood have long been considered essential milestones in

the life course, symbolizing adulthood, responsibility, and social belonging. However, contemporary social transformations have significantly altered the ways in which family and intimate relationships are organized and interpreted. Processes associated with modernization, individualization, and demographic change have led to declining fertility rates, delayed marriage, and the emergence of diverse family arrangements. These transformations have gradually expanded the range of legitimate life trajectories and opened space for alternative lifestyles that challenge conventional assumptions about marriage and reproduction.

Within this broader context, voluntary childlessness has become an increasingly visible social phenomenon. Voluntary childlessness refers to the conscious decision of individuals who, despite having no biological barriers to reproduction, deliberately choose not to become parents. The concept is often described using related terms such as "childfree," "childless by choice," or "intentionally childless". Although these terms differ slightly in emphasis, they share a common understanding that parenthood is rejected as a deliberate life choice. Previous research has often approached voluntary childlessness from demographic or socio-economic perspectives, highlighting factors such as higher education levels, occupational aspirations, changing gender roles, and lifestyle preferences. However, beyond structural explanations, voluntary childlessness is also deeply embedded in cultural expectations and social norms surrounding adulthood, family continuity, and gender roles.

In societies where parenthood remains strongly associated with moral responsibility and social maturity, individuals who choose not to have children frequently encounter social questioning and stigmatization. In such contexts, childlessness is often interpreted as a temporary phase, a sign of immaturity, or a deviation from the expected life course. Consequently, voluntary childlessness cannot be understood solely as an individual lifestyle choice; rather, it emerges as a relational phenomenon shaped by interactions between individuals and the normative frameworks that regulate family life.

This study aims to explore how voluntary childlessness is experienced in Turkey by focusing on the forms of social stigma directed toward voluntarily childless individuals and the coping strategies they develop in response. By examining participants' narratives, the study seeks to reveal how individuals interpret their experiences, negotiate social expectations, and construct meaningful life trajectories outside the dominant framework of parenthood. In doing so, the research conceptualizes voluntary childlessness not merely as a personal decision but as a social process unfolding within networks of relationships, cultural norms, and everyday interactions. The research was designed using a qualitative methodology in order to gain in-

depth insight into participants lived experiences. The study adopted a grounded theory approach, which enables theoretical categories to emerge inductively from empirical data. Grounded theory focuses on the systematic analysis of participants’ narratives and supports the development of conceptual explanations that are closely connected to the empirical material. Through this approach, patterns of meaning embedded in participants’ accounts can be identified and interpreted within their social context.

The empirical material of the study is based on in-depth interviews conducted with twenty-four voluntarily childless individuals in Turkey. Participants were recruited primarily through purposive sampling, and snowball sampling was also used to reach individuals within relevant social networks. Prior to the interviews, preliminary conversations were held to ensure that participants’ childlessness was indeed voluntary rather than the result of external constraints such as infertility or structural limitations. The final sample included individuals from diverse backgrounds across age, occupation, educational attainment, economic status, marital status, and household arrangements. This diversity enabled the research to capture a wide range of experiences and perspectives related to voluntary childlessness. Data collection took place between June 2024 and May 2025. Semi-structured interviews were conducted either face-to-face or through online platforms depending on participants’ preferences. All interviews were recorded with participants’ consent and subsequently transcribed verbatim. The analysis was conducted using MAXQDA 24 software and followed the principles of constructivist grounded theory as outlined by Charmaz. The coding process proceeded in several stages. First, open coding was performed through a line-by-line examination of interview transcripts to generate initial codes that closely reflected participants’ own expressions. Second, these codes were systematically compared and grouped into broader conceptual categories through constant comparative analysis. Finally, relationships among these categories were examined to identify overarching themes and a central conceptual framework.

The findings revealed two main thematic domains: forms of social stigma experienced by voluntarily childless individuals and the coping strategies they employ to navigate these stigmatizing experiences. Within the theme of stigma, four main categories emerged: relational stigma, moral stigma, character-based stigma, and gender-based stigma. Relational stigma refers to the perception that individuals without children occupy an incomplete or unstable social position. Participants frequently reported being labeled as “lonely,” “detached,” or “lacking a real family.” In many narratives, childlessness was interpreted by others as a temporary stage that would eventually disappear once individuals married or reached a certain

stage of life. This perception reflects the deeply embedded expectation that adulthood culminates in parenthood.

Moral stigma was also widely reported. Participants described situations in which their decision not to have children was interpreted as selfish, irresponsible, or socially indifferent. In these narratives, having children was often framed as a moral obligation toward society, representing demographic continuity, cultural reproduction, and the transmission of values across generations. By rejecting parenthood, voluntarily childless individuals were sometimes positioned as refusing to fulfill their supposed duties to the collective good. Character-based stigma constituted another important dimension of participants' experiences. Parenthood was frequently equated with maturity, responsibility, and emotional fulfillment. As a result, individuals who rejected parenthood were sometimes perceived as immature, irresponsible, or incapable of fulfilling adult roles. This perception reinforced the idea that adulthood itself is validated through parenthood. Gender-based stigma also played a significant role. Many women reported being labeled as "incomplete women" due to their refusal of motherhood, while men described accusations related to infertility or a perceived failure to fulfill masculine expectations of lineage continuation. These narratives reveal how voluntary childlessness intersects with deeply embedded gender norms that associate femininity with motherhood. In response to these stigmatizing experiences, participants developed a variety of coping strategies that allowed them to navigate social expectations while maintaining their chosen lifestyle. Five main categories of coping strategies were identified: reframing stigma, redirecting stigma toward parents, identity-building narratives, constructing alternative social networks, and seeking social legitimacy.

Reframing stigma involved transforming negative labels into alternative meanings. Participants frequently reinterpreted accusations such as selfishness or irresponsibility as expressions of personal autonomy, self-awareness, and deliberate life planning. Rather than rejecting the labels outright, they redefined them in ways that aligned with their own ethical frameworks and life priorities. Redirecting stigma toward parents constituted another strategy. Some participants critically questioned the assumption that parenthood is inherently rational or morally superior. In these narratives, parents were sometimes portrayed as individuals who had reproduced without careful reflection or primarily for social approval. This counter-stigmatization served challenged the normative hierarchy that privileges parenthood as the default life trajectory. Identity-building narratives also played a crucial role in participants' coping practices. Participants described ongoing negotiations with family members and close

social circles in which they explained and justified their decision not to have children. Through these conversations, they attempted to present their decision as a rational and conscious life choice rather than a temporary deviation.

Another important strategy involved the deliberate construction of alternative social networks. Many participants reported surrounding themselves with individuals who respected or shared similar views about childlessness. By selectively organizing their social environment, they minimized exposure to stigmatizing interactions and cultivated supportive relationships. Finally, some participants sought social legitimacy through broader forms of engagement, such as participating in social initiatives, caring for animals, or advocating alternative lifestyles through digital platforms. These practices allowed them to frame their decision not to have children as compatible with social contribution and ethical responsibility.

The analytical process ultimately revealed “normative deviance” as the core conceptual category connecting the various themes identified in the study. This concept does not simply refer to deviation from social norms; rather, it captures the dynamic process through which voluntarily childless individuals continuously negotiate their position within normative frameworks that prioritize marriage, family formation, and parenthood. Participants’ narratives demonstrate that voluntary childlessness is experienced as an ongoing interactional process in which individuals must repeatedly justify and reinterpret their life choices in relation to others’ expectations. From a theoretical perspective, these findings highlight the importance of understanding voluntary childlessness through a relational sociological lens. Participants’ experiences reveal that decisions about parenthood are deeply embedded in networks of relationships and institutionalized expectations. Individuals continually redefine their social positions, renegotiate relationships, and reconstruct meanings of adulthood and responsibility. Overall, the findings demonstrate that voluntary childlessness should not be understood as a fixed social identity. Rather, it emerges as a relational and continuously negotiated process shaped by interactions between individuals and the normative frameworks surrounding family and reproduction. The interplay between stigmatization and coping strategies constitutes a central mechanism through which voluntarily childless individuals interpret their experiences and construct meaningful life narratives.

KAYNAKÇA

Altıparmak, İ. B., ve Yılmaz, S. (2024). Özel Gereksinimli Çocuk Sahibi Olan Annelerin Günlük Yaşamlarında Toplumsal Cinsiyet Etkisi. *İmgelem*, 14, 425-454. https://doi.org/10.53791/imgelem.1488612

Baş, E., ve Cengiz, E. (2018). Üniversite Öğrencilerinin Evlilik ve Aileyi Anlamlandırma Biçimleri: Karadeniz Teknik Üniversitesi Örneği. *İmgelem*, *2*(2), 5-27. https://izlik.org/JA63EY29GZ

Beck, U., ve Beck-Gernsheim, E. (2012). *Aşkın Normal Kaosu* (N. Ermiş, Çev.). İmge Kitabevi.

Bicharova, M., Lebedeva, I., ve Karabushchenko, P. (2015). Russian Childfree Community: Reality and Illusions. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 925-932. https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.11.674

Blackstone, A. (2023). *Gönüllü Çocuksuzluk:Aileyi Baştan Tanımlayan ve Yeni Bir Bağımsızlık Çağı Yaratan Hareket* (H. Dikmen, Çev.). İletişim Yayınları.

Callan, V. J. (1983). The voluntarily childless and their perceptions of parenthood and childlessness. *Journal of Comparative Family Studies*, *14*(1), 87-96. https://doi.org/10.3138/jcfs.14.1.87

Charmaz, K. (2000). Grounded Theory: Objectivist and Constructivist Methods. N. K. Denzin, ve Y. S. Lincoln, *Handbook of Qualitative Research* içinde (ss. 509-535). SAGE Publications.

Connell, R. W., ve Messerschmidt, J. W. (2005). Hegemonic Masculinity: Rethinking the Concept: Rethinking the Concept. *Gender & Society*, *19*(6), 829-859. https://doi.org/10.1177/0891243205278639

Eke, P. (2022). *Tercihen Çocuksuz: Kadınlık Arzuları Değişirken.* NotaBene Yayınları.

Emirbayer, M. (1997). Manifesto for a Relational Sociology. *American Journal of Sociology*, *103*(2), 281-317. https://doi.org/10.1086/231209

Emirbayer, M., ve Mische, A. (1998). What is agency? *American Journal of Sociology*, *103*(4), 962-1023. https://doi.org/10.1086/231294

Eurostat. (2025*). Fertility statistics*, 2025. Statistical Office of the European Union. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Fertility_statistics

Giddens, A. (2010). *Modernite ve Bireysel Kimlik: Geç Modern Çağda Benlik ve Toplum* (Ü. Tatlıcan, Çev.). Say Yayınları.

Gillespie, R. (2001). Contextualizing Voluntary Childlessness Within a Postmodern of Reproduction: Implications for Health and Social Needs. *Critical Social Policy, 2*(21), 139-159. https://doi.org/10.1177/026101830102100201

Gillespie, R. (2003). Childfree and feminine: Understanding the gender identity of voluntarily childless women. *Gender & Society, 17*(1), 122-136. https://doi.org/10.1177/0891243202238982

Glaser, B. G., ve Strauss, A. L. (2006). *The Discovery of Grounded Theory: Strategies for Qualitative Research.* Aldine Publishing Company.

Goffmann, E. (2014). *Damga: Örselenmiş Kimliğin İdare Edişi Üzerine Notlar* (Ş. Geniş, L. Ünsaldı ve S. N. Ağırnaslı, Çev.). Heretik Yayınları.

Gubrium, J. F., ve Buckholdt, D. R. (1982). Fictive Family: Everyday Usage, Analytic, and Human Service Considerations. *American Anthropologist, 4*(84), 878-885. https://doi.org/10.1525/aa.1982.84.4.02a00120

Heller, P. L., Tsai, Y.-M., ve Chalfant, H. P. (1986). Voluntary and Nonvoluntary Childlessness: Personality vs. Structural Implications. *International Journal of Sociology of the Family, 16*(1), 95-110.

Hird, M. J., ve Abshoff, K. (2000). Women without Children: A Contradiction in Terms? *Journal of Comparative Family Studies, 31*(3), 347-366. https://doi.org/10.3138/jcfs.31.3.347

Jalovaara, M., ve Fasang, A. E. (2017). From never partnered to serial cohabitors: Union trajectories to childlessness. *Demographic Research,* 36, 1703-1720. https://doi.org/10.4054/DemRes.2017.36.55

Keizer, R., Dykstra, P. A., ve Poortman, A.-R. (2010). Life Outcomes of Childless Men and Fathers, *European Sociological Review*, *26*(1), 1-15. https://doi.org/10.1093/esr/jcn080

Kelly, M. (2009). Women's Voluntary Childlessness: A Radical Rejection of Motherhood? *Women's Studies Quarterly, 37*(3/4), 157-172. https://doi.org/10.1353/WSQ.0.0164

Kümbetoğlu, B. (2015). *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*. Bağlam Yayınları.

Majumdar, D. (2004). Choosing Childlessness: Childlessness in the United States. *Michigan Sociological Review,* (18), 108-135. https://www.jstor.org/stable/40969096

Merriam, S. B. (2018). *Nitel Araştırma: Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber* (Turan, F. Koçak Canbaz, M. Öz, E. Karadağ, D. Yılmaz, H. Özen, M. Yalçın, S. İşçi, Ö. Öztekin, E. Dinç, ve S. Yüksel Gizle, Çev.). Nobel Yayınevi.

Merz, E.-M., ve Liefbroer, A. c. (2012). The Attitude Voluntary Childlessness in Europe: Cultural and Institutional Explanations. *Journal of Marriage and Family*, *74*(3), 587-600. https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2012.00972.x

Miall, C. E. (1986). The Stigma of Involuntary Childlessness. *Social Problems, 33*(4), 268-282. https://doi.org/10.1525/sp.1986.33.4.03a00020

OECD. (2024). *OECD Family Database*, 2024. Organisation for Economic Co-operation and Development. https://www.oecd.org/en/data/datasets/oecd-family-database.html

Park, K. (2002). Stigma Management Among the Voluntarily Childless. *Sociological Perspectives, 45*(1), 21-45. https://doi.org/10.1525/sop.2002.45.1.21

Peterson, H., ve Engwall, K. (2019). Why Would You Want a Baby When You Could Have a Dog?" Voluntarily Childless Women's "Peternal" Feelings, Longing and Ambivalence. *Soc. Sci., 8*(126), 1-15. https://doi.org/10.3390/socsci8040126

Rich, A. (1986). *Of woman born: Motherhood as experience and institution.* W. W. Norton.

Riessman, C. K. (2000). Stigma and Everyday Resistance Practices: Childless Women in South India. *Gender and Society, 14*(1), 11-135. https://doi.org/10.1177/089124300014001007

Sakman, E. (2021). Gönüllü Çocuksuzluk: Çocuk Sahibi Olmama Kararının Altında Yatan Faktörler ve Karşılaşılan Tepkiler Hakkında Bir Derleme. *Studies in Psychology, 41*(1), 83-109. https://doi.org/10.26650/SP2020-0105

Sayın, Ö. (2020). *Aile Sosyolojisi*. Doğu Batı Yayınları.

Strauss, A. L., ve Corbin, J. (1998). *Basics of qualitative research: Grounded theory procedures and techniques.* Sage Publications.

TÜİK. (2024). *Doğum İstatistikleri*, 2024. Türkiye İstatistik Kurumu. https://veriportali.tuik.gov.tr/tr/press/54196

TÜİK. (2025). *Evlenme ve Boşanma İstatistikleri*, 2024. Türkiye İstatistik Kurumu. https://veriportali.tuik.gov.tr/tr/press/58165

Yıkmış, M. S. (2018). Pronatalist Kültürde Anne Olmamak. *Fe Dergi, 10*(2), 84-97. https://doi.org/10.46655/federgi.676606

Makale Bilgileri/Article Information

Etik Beyan:	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan edilir.	***Ethical Statement:***	It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.
Çıkar Çatışması:	Çalışmada kişiler veya kurumlar arası çıkar çatışması bulunmamaktadır.	***Conflict of Interest:***	The authors declare that declare no conflict of interest.
Yazar Katkı Beyanı:	Çalışmanın tamamı yazar tarafından oluşturulmuştur.	***Author Contribution Declaration:***	The entire study was created by the author.
Mali Destek:	Çalışma için herhangi bir kurum veya projeden mali destek alınmamıştır.	***Financial Support:***	The study received no financial support from any institution or project.
Yapay Zekâ Kullanımı:	Bu çalışmada herhangi bir yapay zekâ tabanlı araç veya uygulama kullanılmamıştır.	***Use of Artificial Intelligence:***	This study did not utilize any artificial intelligence-based tools or applications.
İntihal:	Bu makalede intihal taraması yapılmış ve intihal içermediği teyit edilmiştir. – İntihal.Net	***Plagiarism:***	This article has been scanned for plagiarism and it has been confirmed that it does not contain plagiarism. – İntihal.Net